

Η Παλαιοντολογική συλλογή του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας και η αξιοποίησή της στην Περ. Εκπαίδευση.

Παναγιώτης Περπέσας¹, Κωνσταντίνος Τηλαβερίδης², Αναστασία Χατζηζήση³

1. Μέλος Π.Ο του ΚΠΕ Σιάτιστας
mail@kpe-siatist.koz.sch.gr

2. Μέλος Π.Ο του ΚΠΕ Σιάτιστας
mail@kpe-siatist.koz.sch.gr

3. Μέλος Π.Ο του ΚΠΕ Σιάτιστας
mail@kpe-siatist.koz.sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παλαιοντολογική συλλογή του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας είναι μια πολύ παλιά συλλογή από απολιθώματα που βρέθηκαν στη γύρω περιοχή. Η δημιουργία της ξεκίνησε το 1906 με πρωτοβουλία εκπαιδευτικών του σχολείου αυτού και τη συνδρομή της τοπικής κοινωνίας. Στη συλλογή συμπεριλαμβάνονται οστά, τμήματα οστών και δόντια διαφόρων ειδών μαμούθ, τμήματα οστών ρινόκερου, αλόγων, ελαφιών καθώς και απολιθώματα ελασματοβραγχίων και γαστεροπόδων. Η συλλογή παρουσιάζει μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον, αφού μας δίνει στοιχεία για την εξέλιξη των προβοσκιδωτών και την προϊστορική μας κληρονομιά. Παράλληλα μπορεί να αξιοποιηθεί στην Εκπαίδευση και κυρίως την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Παλαιοντολογική συλλογή, απολιθώματα, προβοσκιδωτά, στεγόδοντα, μαμούθ, ελασματοβράγχια, γαστερόποδα, Τραμπάντζειο Γυμνάσιο Σιάτιστας.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της εργασίας είναι να γνωρίσουν οι εκπαιδευτικοί και κυρίως όσοι ασχολούνται με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση την ύπαρξη, την ιστορία, το περιεχόμενο και την επιστημονική και εκπαιδευτική αξία της Παλαιοντολογικής συλλογής του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Το Τραμπάντζειο Γυμνάσιο Σιάτιστας ιδρύθηκε το 1888 από τον απόδημο Σιατιστινό, έμπορο σιτηρών στη Ρουμανία, Ιωάννη Τραμπαντζή. Προικοδοτήθηκε για τη λειτουργία του (αμοιβές εκπαιδευτικών, βιβλία και λοιπά λειτουργικά έξοδα) από τον ιδρυτή του, αφού δεν υπήρχε χρηματοδότηση από κανένα επίσημο φορέα. Στο Τραμπάντζειο Γυμνάσιο δίδαξαν σπουδαίοι εκπαιδευτικοί, που πέρα από τα διδακτικά τους καθήκοντα, παρουσίασαν σπουδαίο συγγραφικό και ερευνητικό έργο. Στους εκπαιδευτικούς αυτούς και στην τοπική κοινωνία οφείλεται η δημιουργία της αξιόλογης Παλαιοντολογικής Συλλογής του Τραμπαντζείου Γυμνασίου. Τη συλλογή αυτή ξεκίνησε το 1906 ο καθηγητής φυσικών του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Αναστάσιος Δάνας μαζί με τους μαθητές του και συνέχισαν επί σειρά ετών άλλοι καθηγητές του ιδίου σχολείου.

Το πρώτο κομμάτι της συλλογής, ένας απολιθωμένος χαυλιόδοντας, βρέθηκε στην κοιλάδα του Αλιάκμονα το 1902, και συγκεκριμένα στο χωριό Κίναμη, (σημερινό όνομα Πολύλακκος) από το Ν.Διαμαντόπουλο, που διατηρούσε ζαχαροπλαστείο στην πόλη της Σιάτιστας και παράλληλα επιδίδονταν από μικρός, με πολύ πάθος, στην εξερεύνηση του υπεδάφους και για τον λόγο αυτό τον αποκαλούσαν Μαντέμ Πατισάχ.(Βασιλιά Μετάλλων).

Όπως προκύπτει από τον τύπο της εποχής, στην περιοχή αυτή βρέθηκε πλήθος παλαιοντολογικών ευρημάτων, πολλά από τα οποία εστάλησαν στο νεοϊδρυθέν Παλαιοντολογικό Μουσείο Αθηνών. Κάποια εκτίθενται σήμερα εκεί, κάποια όμως δεν έφτασαν ποτέ στον προορισμό τους, καθώς η εποχή ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, αφού η Μακεδονία ήταν ακόμα Τουρκοκρατούμενη.

Ο καθηγητής φυσικών του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας Αναστάσιος Δάνας και οι μαθητές του, με την καθοδήγηση των καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών Θ.Σκούφου και Κ.Κτενά, συγκέντρωναν υλικό και εμπλούτιζαν τη συλλογή επί δεκαπέντε χρόνια. Όταν ο Αναστάσιος Δάνας έφυγε από την πόλη της Σιάτιστας, το έργο του συνεχίστηκε από τους καθηγητές του ίδιου σχολείου Ναούμ Λιάκο και Κωνσταντίνο Δάνα.

Λόγω της σπουδαιότητας της η συλλογή προκάλεσε το ενδιαφέρον επιστημόνων από όλο τον κόσμο που επισκέφτηκαν τη Σιάτιστα και εξέτασαν τη συλλογή.

Ο πόλεμος του '40 και η Γερμανοϊταλική κατοχή σημάδεψαν τη συλλογή. Οι γερμανοί στρατιώτες που έμεναν στο κτίριο του Τραμπαντζείου Γυμνασίου κατέστρεψαν τα σημαντικότερα κομμάτια της. Μέρος της συλλογής σώθηκε χάρη στο ενδιαφέρον του επιστάτη του σχολείου και της τοπικής κοινωνίας. Υπάρχουν προφορικές μαρτυρίες κατοίκων που λένε πως Γερμανοί στρατιώτες πετούσαν από το παράθυρο της αίθουσας του πάνω ορόφου του κτιρίου όπου φυλάσσονταν η συλλογή, τα απολιθώματα, ενώ από κάτω κάτοικοι της πόλης περισυνέλλεγαν τα θρυμματισμένα πλέον οστά. Δυστυχώς την ίδια τύχη είχαν και άλλες ανεκτίμητες συλλογές και ο σπάνιος εξοπλισμός σε όργανα φυσικής και χημείας από δωρεές ευεργετών του Τραμπαντζείου Γυμνασίου.

Εικόνα 1: Ένα από τα απολιθώματα που θρυμματίστηκε από τους κατακτητές.
Χαυλιόδοντας μαμούθ, μήκους 1,5m και περιφέρειας βάσης 0,60m

Μετά την απελευθέρωση οι καθηγητές του Τραμπαντζείου Γυμνασίου προσπάθησαν να ξαναοργανώσουν τη συλλογή και να διαφυλάξουν ότι είχε περισωθεί. Το 1969 κατασκευάζουν προθήκες για την προστασία της με την οικονομική συνδρομή συμπατριώτη μας και το 1982, με πρωτοβουλία των διευθυντών του Γυμνασίου και Λυκείου και την οικονομική συνδρομή συμπολιτών μας, διαμορφώνεται αίθουσα του σχολείου για την έκθεση των ευρημάτων. Την τοποθέτηση και αξιολόγηση της συλλογής αναλαμβάνει ομάδα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με επικεφαλής τον καθηγητή Γεωλογίας – Παλαιοντολογίας Ι.Μελέντη με την επιστημονική υποστήριξη του οποίου διαμορφώνεται και οδηγός της Παλαιοντολογικής αυτής συλλογής.

Ο καταστροφικός σεισμός του 1995 δυστυχώς επηρέασε και την πολύτιμη αυτή συλλογή μας. Καθώς το κτίριο υπέστη ζημιές από το σεισμό, η συλλογή μεταφέρθηκε προσωρινά σε αίθουσα του Τραμπαντζείου – Τσίπειου Οικοτροφείου, μέχρι να επισκευαστεί το Τραμπαντζείο Γυμνάσιο. Οι ευμετάβλητες συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας και η μη συντήρηση της συλλογής προκάλεσαν σημαντικές αλλοιώσεις στα εκθέματα.

Μετά από δεκαπέντε περίπου χρόνια που κράτησαν οι εργασίες αποκατάστασης των ζημιών του κτιρίου του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας σήμερα το κτίριο λειτουργεί πάλι και καθώς οι απαιτήσεις των εποχών αλλάζουν, σ' αυτό δεν στεγάζεται πλέον το Γυμνάσιο και το Λύκειο, αλλά το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Σιάτιστας. Στην ίδια αίθουσα που στεγαζόταν παλιότερα, στεγάζεται και τώρα η συλλογή. Το έργο της συντήρησης, επιστημονικής επαναξιολόγησης, επαναστέγασης και επανέκθεσης της παλαιοντολογικής συλλογής στο ανακαινισμένο Τραμπαντζείο Γυμνάσιο Σιάτιστας ανέλαβαν από κοινού η Δρ. Παλαιοντολογίας και αναπλ. καθηγήτρια του Α.Π.Θ. Τσουκαλά Ευαγγελία, και ο Dick Mol, συνεργάτης επιστημονικής έρευνας του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας στο Ρότερνταμ και της Διεθνούς Ομάδας/Λέσχης Mammuthus στην Ολλανδία.

Εικόνα 2: Η καθηγήτρια του Α.Π.Θ. Τσουκαλά Ευαγγελία, και ο Dick Mol παρουσιάζουν τις τρισδιάστατες επιστημονικές αναπαραστάσεις στο δήμαρχο Σιάτιστας κ.Κ.Κοσμίδη

ΤΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Με την επιστημονική υποστήριξη τον καθηγητή Γεωλογίας – Παλαιοντολογίας Ι.Μελέντη διαμορφώθηκε το 1982 οδηγός της Παλαιοντολογικής συλλογής. Σύμφωνα με τον οδηγό αυτό στη συλλογή μεταξύ των άλλων συμπεριλαμβάνονται:

Α) Τμήμα βραχίονος Μαμούθ, τμήματα μηρού και κεφαλή μηρού, τμήματα χαυλιοδόντων, τμήματα κνήμης, τμήματα ωμοπλάτης, τμήμα κάτω γνάθου με γαλακτικά δόντια, αστράγαλος και πολλά ελάσματα δοντιών Μαμούθ των ειδών *Mammuthus trogontherii* [POHLIG] και *Mammuthus primigenius* [BLUMENBACH],

Εικόνα 3: Τμήμα χαυλιόδοντα

Β) Τμήμα βραχίονος, κνήμης και γνάθου καθώς και τμήμα κάτω γνάθου νεαρού Ρινόκερου του είδους *Coelodonta antiquitatis* [BLUMENBACH],

Γ) Δόντια, μεταταρσικά και αστράγαλος αλόγου του είδους *Equus abeli* [ANTONIUS]

Δ) Τμήμα λεκάνης ελαφιού και τμήματα από κέρατα ελαφιού του είδους *Cervus elaphus* LINNE .

Ε) Αστράγαλος, κορυφή κέρατος και κάτω τμήμα βραχίονος βοοειδούς του είδους *Bos primigenius* BOJ.

ΣΤ) Απολιθώματα ελασματοβραγχίων και γαστεροπόδων: *Pecten*, *Cardium*, *Ostrea crassisima*, *Hippurites* sp, *ostrea lamellosa* *Pecten* sp, κοράλλια, *Turitella* sp, *Nerinea* sp, *Meretrix* sp, *Actaeonella* sp.

Με την επανέκθεση της συλλογής στο ανακαινισμένο Τραμπάντζειο Γυμνάσιο Σιάτιστας θα εκτεθούν και τρισδιάστατες επιστημονικές αναπαραστάσεις που αφορούν προϊστορικά προβοσκιδωτά τα οποία ζούσαν στην περιοχή πριν από εκατοντάδες χιλιάδες και εκατομμύρια χρόνια. Το υλικό αυτό είναι ήδη έτοιμο και έχει παραδοθεί από την ομάδα που ανέλαβε το έργο της συντήρησης, επιστημονικής επαναξιολόγησης, επαναστέγασης και επανέκθεσης. Επίσης θα εκτεθεί και επιστημονική αναπαράσταση του μαστόδοντα *Mammut borsoni* και του Ελέφαντα με τους ίδιους χαυλιόδοντες (*Elephas antiquus*), ο οποίος θα αποτελέσει και το κεντρικό σημείο αναφοράς της έκθεσης, εφόσον τα απολιθώματά του κυριαρχούν σε αυτήν .

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ – ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σήμερα η συλλογή από επιστημονική άποψη κρίνεται εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. Από τη συλλογή μπορούμε να μάθουμε για την εξέλιξη των προβοσκιδωτών και την προϊστορική κληρονομιά της περιοχής, καθώς τα απολιθώματα είναι οι αποδείξεις της ζωής του παρελθόντος ενός ζωντανού πλανήτη που αλλάζει συνέχεια και τέλος μπορούμε να μάθουμε πως οι κλιματικές αλλαγές έχουν επιδράσει στην εξαφάνιση των ειδών.

Η επαναξιολόγηση μάλιστα της συλλογής που έγινε στο πλαίσιο της μετεγκατάστασης – επανέκθεσης – συντήρησης έδωσε νέα δεδομένα. Σύμφωνα με εργασία που συντάχθηκε από τους Dick Mol, Ευαγγελία Τσουκαλά και Άννα Μπατσάκη και παρουσιάστηκε στο 5ο Διεθνές Συνέδριο Προβοσκιδωτών που έλαβε χώρα στο Le Puy en Velay της Γαλλίας από τις 30 Αυγούστου μέχρι τις 5 Σεπτεμβρίου 2010, μεταξύ των απολιθωμάτων υπάρχει απολίθωμα δοντιού που ανήκει σε Στεγόδοντα. Η ταυτοποίηση έγινε από τους παραπάνω επιστήμονες και το συμπέρασμα κρίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον, αφού πρόκειται για τον πρώτο Στεγόδοντα που εντοπίζεται στην Ευρώπη και έζησε πριν από περισσότερο από δύο εκατομμύρια χρόνια. Η ύπαρξη του μεγάλοςωμου αυτού προβοσκιδωτού ζώου στον Ελλαδικό χώρο, έρχεται να ανατρέψει τις υπάρχουσες θεωρίες σχετικά με την εξελικτική – μεταναστευτική πορεία του συγκεκριμένου είδους μιας και η ύπαρξη του σχετίζεται μέχρι τώρα με χώρες της Ανατολής.

Η εκπαιδευτική αξία της συλλογής είναι μεγάλη. Από τη δημιουργία της και μέχρι που στεγαζόταν στο Τραμπάντζειο Γυμνάσιο, τη συλλογή επισκέφτηκαν πολλοί μαθητές, και εκπαιδευτικοί. Κατά διαστήματα φοιτητές δούλεψαν σ' αυτήν για τη συντήρησή της και παράλληλα εκπαιδεύτηκαν. Οι εκπαιδευτικοί του κλάδου των φυσικών επιστημών που ξεκίνησαν και τη δημιουργία της, τη φρόντιζαν και πολλοί από αυτούς την αξιοποιούσαν στη διδασκαλία τους. Με την φροντίδα της εκπαιδευτικού του σχολείου αυτού Αικατερίνης Ζωγράφου δημιουργήθηκε οδηγός της συλλογής το 1982 και κατά τη διοργάνωση εκδηλώσεων το 1988 για τα εκατό χρόνια του Τραμπαντζείου Γυμνασίου η τοπική κοινωνία είχε τη δυνατότητα να επισκεφτεί και να ξεναγηθεί στη συλλογή. Δυστυχώς η εισαγωγή του θεσμού της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό σχολείο, συνέπεσε χρονικά με τη μεταφορά της συλλογής σε άλλο χώρο όπου οι συνθήκες για επίσκεψη δεν ήταν καλές. Ωστόσο ακόμα και εκεί πολλά σχολεία και περιβαλλοντικές ομάδες επισκέφτηκαν τη συλλογή και ενημερώθηκαν γι' αυτήν από συμπατριώτες μας που οικιοθελώς προσφέρθηκαν για την ξενάγηση. Με την επανέκθεση της συλλογής τα δεδομένα αλλάζουν. Αν οι αρμόδιοι δείξουν ενδιαφέρον και υπάρχει υπάλληλος υπεύθυνος για τη συλλογή, οι εκπαιδευτικοί και ειδικά αυτοί που ασχολούνται με τη Περιβαλλοντική Εκπαίδευση θα έχουν στα χέρια τους ένα πολύ καλό εργαλείο για την υλοποίηση ανάλογων προγραμμάτων. Καθώς για την επανέκθεση της συλλογής, που δεν ολοκληρώθηκε ακόμα, συνεργάζονται επιστήμονες και καλλιτέχνες, αναμένεται το εκπαιδευτικό και αισθητικό αποτέλεσμα να είναι πολύ καλό. Οι τρισδιάστατες αναπαραστάσεις μαζί με μία καλή ξενάγηση μπορούν να λειτουργήσουν στην κατεύθυνση απόκτησης γνώσεων και καλλιέργειας κριτικής και δημιουργικής σκέψης των μαθητών.

Η παιδαγωγική ομάδα του ΚΠΕ Σιάτιστας είναι πρόθυμη να συνεργαστεί με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς για την ανάδειξη και εκπαιδευτική αξιοποίηση της παλαιοντολογικής αυτής συλλογής. Στα ήδη υλοποιούμενα προγράμματα του ΚΠΕ μπορούν να ενταχθούν δράσεις σχετικές με τη συλλογή αυτή. Μία επίσκεψη και ξενάγηση των μαθητών στη συλλογή μπορεί να προσφέρει γνώσεις σχετικές με τα απολιθώματα, την αναγνώριση τους, τη συντήρησή τους και την αξιοποίησή τους από τους επιστήμονες. Αλλά οι δράσεις αυτές δεν θα περιοριστούν σε μια επίσκεψη στη συλλογή, μπορούν να συμπεριλάβουν και επισκέψεις στους χώρους που βρέθηκαν τα ευρήματα, έρευνες, εργασίες πεδίου, μουσειοσκευές, συμπλήρωση φυλλαδίων, συγγραφή άρθρων, κ.λ.π.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από το πρόγραμμα του Κ.Π.Ε. Σιάτιστας «ΕΦΗΜΕΡΙΣ-Τύπος και περιβάλλον», οι μαθητές θα μπορούσαν να επισκεφτούν τη συλλογή, να συγγράψουν άρθρα για τη σχολική τους εφημερίδα και τον τοπικό τύπο, που αποσκοπούν στην ανάδειξη και αξιοποίηση της συλλογής, καθώς και να αναζητήσουν και να σχολιάσουν άρθρα σχετικά με τη συλλογή, με τη γεωλογική μας κληρονομιά, τα μνημεία της φύσης και τα μουσεία. Μέσα από το πρόγραμμα «Ο δρόμος των караβανιών της Παναγίας και των Καβαλάρηδων», οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να επισκεφτούν την κοιλάδα του Αλιάκμονα όπου βρέθηκαν πολλά από τα εκθέματα, να μάθουν για τις διεργασίες με τις οποίες σχηματίστηκαν τα απολιθώματα αυτά και τις αιτίες που τα έφεραν στο φως και να αναζητήσουν απολιθώματα. Ακόμα να συνειδητοποιήσουν πως ακόμα έρχονται στο φως απολιθώματα και απόδειξη γι' αυτό αποτελεί ο Ελέφαντας του Καλονερίου που βρέθηκε πρόσφατα, κατά την εκτέλεση των έργων διάνοιξης της Εγνατίας Οδού. Μπορούν να επισκεφτούν το Δημαρχείο του Δήμου Ασκίου όπου υπάρχει η έκθεση με τον Ελέφαντα του Καλονερίου και να πάρουν πληροφορίες για το εύρημα αυτό.

Μέσα από τις δράσεις αυτές, πέρα από τις γνώσεις που θα αποκομίσουν οι μαθητές σε θέματα σχετικά με την προϊστορική κληρονομιά της περιοχής και τις διεργασίες που γίνονται στον πλανήτη μας, μπορεί να αναδειχθεί και ο πολυδιάστατος ρόλος της εκπαιδευτικής κοινότητας και της τοπικής κοινωνίας στη διατήρηση της φυσικής και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Η παλαιοντολογική συλλογή του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας αποτελεί παράδειγμα συνεργασίας τοπικής κοινωνίας, μαθητών, εκπαιδευτικών και επιστημονικής κοινότητας που είναι επιδίωξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Παράλληλα μας θυμίζει και τα δεινά του πολέμου και της κατοχής καθώς και τις συνέπειες τους στα μνημεία της φύσης, στην φυσική και πολιτιστική μας κληρονομιά, αφού η συλλογή που σώζεται σήμερα είναι ότι απέμεινε από μία πολύ μεγάλη και αξιόλογη συλλογή που δυστυχώς κατέστρεψαν οι κατακτητές το χρονικό διάστημα 1941-44.

Η ύπαρξη στην περιοχή μας παρόμοιων συλλογών, π.χ. Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Μηλιάς Γρεβενών, Ελέφαντας Καλονερίου, κ.λ.π. το ιδιαίτερο γεωλογικό ενδιαφέρον του Μπούρινου, που είναι από τις λίγες περιοχές του πλανήτη μας στις οποίες μπορούμε να βρούμε υλικά από το μανδύα του, ο εντοπισμός πριν από λίγα χρόνια σύμφωνα με δημοσιεύματα του τύπου, τμημάτων απολιθωμένων κορμών γεμάτων με κρυστάλλους χαλαζία στην περιοχή του Παλαικάστρου Σιάτιστας και η ύπαρξη πολλών μνημείων της φύσης στο Βόιο, το νομό Καστοριάς και γενικότερα στη Δυτική Μακεδονία, αποτελεί κίνητρο συνεργασίας και δημιουργίας σχετικού δικτύου.

Όλα τα παραπάνω με τη συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων, των τοπικών κοινωνιών, των επιστημόνων και τη φροντίδα της πολιτείας πρέπει να αναδειχτούν και να προστατευτούν.

Το κτίριο που στεγάζεται η συλλογή με τους χώρους που διαθέτει, την προσβασιμότητα και τον άρτιο εξοπλισμό του είναι ιδανικό για την πραγματοποίηση σεμιναρίων, ημερίδων και εκθέσεων που θα αποτελέσουν τρόπους ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της γεωλογικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς, αλλά παράλληλα και παράγοντα ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας και ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η Περιβαλλοντική συλλογή του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας αποτελεί παράδειγμα συνεργασίας τοπικής κοινωνίας και εκπαιδευτικής κοινότητας, και αντικείμενο ανάπτυξης εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με στόχο την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων και την καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αποστόλου Ιωάννου, Ιστορία της Σιατίστης, Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε., Εν Αθήναις 1929

Δάνας Κωνσταντίνος, Σιατιστέων Μνήμη, Λεύκωμα Συλλόγου Σιατιστέων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1972

Δάρδας Αναστάσιος «Ίδρυση και λειτουργία του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιατίστης με την εποπτεία της Εκκλησίας» έκδοση του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών Θεσσαλονίκη 1997

Ζωγράφου Αικατερίνη, Ένα μουσείο ... ηλικίας 103 ετών, www.siatistanews.gr

Μπόντας Γεώργιος, Η παλαιοντολογική συλλογή της Σιάτιστας, Θεσσαλονίκη 1988